

TOPONIMIA ISTORICĂ A BASARABIEI. AREALUL PRUTUL DE JOS

Anatol EREMIA
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
Chișinău, Republica Moldova

Abstract

The researched toponymic spreading area represents the south-western part of Bessarabia, comprising in essence the rural and urban localities of the former county of Cahul. The article highlights the motivational factors that led to the emergence of different categories of place names: oikonyms, oronyms, hydronyms, plant names, zoonyms. The stratigraphy of the toponymy of this area is established on the basis of historical documents and archive materials. The names of places and localities are studied from geographical and territorial, social-historical and ethnolinguistic perspective. The linguistic peculiarities of the onymic units are particularly emphasized, as they concern the age of the formations, the etymological origin, the lexical-semantic typology and their derivational structure.

Key-words: *anthroponymy, derivatology, hydronymy, oronymy, toponymy*

Résumé

La région toponymique étudiée représente la zone du Sud-Ouest de la Bessarabie, comprenant au fond les localités rurales et urbaines de l'ancien département de Cahul. Cet article met en exergue les facteurs motivationnels qui ont déterminé l'apparition de différentes catégories de noms topiques : oiconymes, oronymes, hydronymes, floronymiques, zoonymiques. La stratigraphie de la toponymie zonale est établie sur la base de documents historiques et de documents d'archives. Les noms de lieux et de localités sont étudiés sous leur aspect géographique-territorial, socio-historique et ethnolinguistique. Sont spécialement mises en évidence les particularités linguistiques des unités onymiques concernant l'âge des formations, la provenance étymologique, la typologie lexico-sémantique et leur structure dérivationnelle.

Mots-clés: *anthroponymie, dérivationologie, hydronymie, oronymie, toponymie*

Ținuturile danubiano-ponto-pruto-nistrene, din epoci milenare, sălășluiesc așezări umane permanente și sedentare. Această regiune, istoric denumită *Basarabia*, i-a avut ca băștinași pe traco-dacii lui Burebista, pe geto-dacii lui Decebal, pe romanicii răsăriteni, pe românii din toate timpurile. I-a găzduit prin colonii pe grecii milezieni, prin dave și castre pe romanii antici. Aici strămoșii noștri, lucrând pământul și păstorind, practicând comerțul și meșteșugurile, au întemeiat sate, târguri și orașe, care mai târziu au devenit centre economice înfloritoare. Au trăit cu vecinii în bună pace și liniște. Împotriva invadatorilor, pentru a se apăra, au ridicat valuri mari de pământ și au săpat șanțuri adânci, au zidit cetăți puternice, au durat pălânci, parcani, otacuri. Localitățile basarabene de astăzi sunt așezări cu vechime de veacuri, statornice, purtătoare de istorie, înzestrate cu datini, obiceiuri și bogate tradiții populare.

Cadrul geografic

Arealul cercetat, reprezentat teritorial astăzi de raioanele Cahul, Cantemir și Leova, se află situat în sud-vestul Republicii Moldova, între latitudinile nordice $45^{\circ} 21' - 46^{\circ} 02'$ și longitudinile estice $28^{\circ} 05' - 28^{\circ} 35'$. În partea de vest se mărginește cu România, în nord cu raionul Hâncești, în nord-est cu raionul Cimișlia, în est cu Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuză și raionul Taraclia, în sud și sud-est cu Ucraina (regiunea Odesa). Suprafața arealului este de 2863 km^2 . Numărul de localități – 146, dintre care 4 orașe. Populația – 202141 locuitori. Densitatea – 59 loc/km^2 . Reședințe de raioane, orașele Cahul, Cantemir, Leova. Teritoriul reprezintă un complex variat de zone fizico-geografice și naturale¹.

Relieful coboară în trepte de la nord-est spre sud-vest, cuprinzând partea centrală a Podișului Moldovei de Sud, cu Depresiunea Săratei, zona deluroasă Colinele Tigheciului și Câmpia Cahulului. Cele mai mari înălțimi ating aici cotele între 240 și 300 m deasupra nivelului mării.

Clima regiunii este temperat-continentală de tip nord-pontic, cu unele diferențe în funcție de relief și de dispoziția rețelei hidrografice. Temperatura medie anuală este de $+10^{\circ} \text{ C}$ (peste $+20^{\circ} \text{ C}$ în luna iulie și -4° C în luna ianuarie). Verile sunt fierbinți și secetoase, iar iernile reci cu viscole. Vânturi frecvente dinspre vest și nord-vest. Precipitații atmosferice reduse și vara și iarna, cele medii anuale însumând $300-400 \text{ mm}$

Rețeaua hidrografică o alcătuiesc râurile Sărata, Tigheci, Larga, Salcia Mare, Salcia Mică, Cahul, cu afluenții lor de stânga și de dreapta, orientate direcțional dinspre nord-est spre sud-vest, către râul Prut, și spre sud, către Dunăre. Prutul izvorăște din Carpații Orientali și se varsă în Dunăre la sud-vest de satul Giurgiulești (rn. Cahul). În lunca râului, pe cursul inferior, s-au aflat până nu demult numeroase lacuri și bălți care, în urma lucrărilor de hidroame-

liorare din anii 1960-1970, au fost în mare parte secate.

Solurile sunt în cea mai mare parte de cornoziomuri tipice humificate și de cornoziomuri carbonatice. Toamna și primăvara sunt frecvente eroziunile și alunecările de teren. Ploile rapide spală stratul fertil al solului, pe pantele repezi ale dealurilor formându-se ravene și râpi.

Resursele naturale de subsol sunt neînsemnate: argilă, nisip, roci de calcar. Izvoare cu apă potabilă se întâlnesc mai des pe văile râurilor Tigheci, Larga, Salcia (Mare și Mică) și Cahul. Aria zăcămintelor de petrol și gaz natural, dar în cantități mult reduse, se află în zonele de centru ale arealului.

¹ Nicolae Râmbu, *Geografia fizică a Republicii Moldova*, Chișinău, 2001, p. 137-142.

Vegetație de stepă și silvostepă, reprezentată de specii ierboase în zonele de câmpie, de specii acvatice în lunca Prutului, de arbori și arbuști în spațiile împădurite. Odinioară, Bugeacul, zona sudică a arealului, era o stepă bogată în ierburi, în pășuni întinse ce ademeneau păstorii de

prin alte ținuturi și anume din Ardeal, de unde au venit foarte mulți mocani cu oile și au rămas aici formând gospodării noi și sate noi. Nu demult codrii Tigheciului își așterneau covorul verde până aproape de Dunăre, drept dovadă sunt micile crânguri pe culmi de dealuri, precum și tufăriile de stejăriș și făget de prin hârtoape și văgăuni. Pe văile râurilor se întâlnesc mici păduri de salcie și plop, pe câmpuri s-au mai păstrat plantații de salcâm. În lunca Prutului se întrezăresc pâlcuri de stufării și păpuriș. Mari suprafețe ocupă culturile de cereale, plantele tehnice și furajere. Sunt mule vii, livezi și grădini de legume.

Fauna este bogată și variată. Pădurile sunt populate de diverse specii de mamifere (mistreți, căprioare, vulpi, bursuci) și păsări (corbi, coțofene, fazani). Apele curgătoare, în special Prutul, lacurile, bălțile și iazurile dispun de o bogată faună ihteo-

logică: crapul, plătica, carasul, știuca, șalău, baboiul. Aici își au habitatul păsările de apă: barza albă, stârcul, bătlanul, lișița, rața sălbatică și pe alocuri pelicanul și lebăda.

Repere istorice

Condițiile naturale favorabile vieții oamenilor, cu pământuri cultivabile și pășuni mănoase, cu surse bogate de apă (râuri, lacuri, bălți, izvoare), cu crânguri și păduri ce găzduiesc tot felul de animale și păsări, au asigurat în această regiune o viață sedentară și o activitate umană variată din cele mai vechi timpuri.

Acest teritoriu, populat de geto-dacii tirageți și carpi, a făcut parte din regatul lui Burebista. Ulterior, zonele sudice, atașate provinciei romane Moesia Inferior, s-au aflat sub influența și stăpânirea Imperiului Roman. La Tyras și în alte orașe au staționat unități ale Legiunilor I-a Italica, a V-a Mecedonica și a XI-a Claudia. Pe Dunăre și pe țărmurile Mării Negre, au fost durate castru și așezări militare fortificate, în adâncul interfluviului, pentru a apăra hotarele de nord-est ale Imperiului, au fost construite puternicele valuri de pământ – Valurile lui Traian. Străvechile colonii greco-romane

sudice au urmat să se dezvolte economic și în epoca medievală, devenind târguri și orașe mari moderne.

Geto-dacii au populat aceste meleaguri, le-au apărat și au făcut ca neamul populației autohtone să dăinuie în istorie timp de secole și milenii. În vestitele colonii antice au locuit grecii, apoi aici și în orașele și castrele nord-pontice și nord-dunărene s-au așezat legiunile romane, cu mulțimea de administratori, negustori și meseriași. Și băștinașii, și cei veniți de peste mări și țări au conviețuit în liniște și pace, întreținând strânse legături comerciale, economice și culturale.

Primul mileniu al erei noastre a fost marcat de numeroasele invazii ale triburilor migratoare, care, în goana lor spre apus, au trecut prin această regiune, iar unele au și poposit aici temporar: goții, hunii, gepizii, avarii, uzii, pecenegii, cumanii, tătarii. Doar cumanii, în sec. al XI-lea, într-un număr redus, s-au reținut aici, prin locurile de stepă, până la dispariția lor definitivă, fiind asimilați de populația băștinașă. Celelalte seminții nomade, în marea lor majoritate, s-au strecurat prin Câmpia Dunării și au ajuns până în Balcani și în Câmpia Panoniei, unde în scurt timp a urmat să aibă același destin.

Pe teritoriul vest-sudic pruto-nistean au existat numeroase așezări geto-dacice, urmele cărora au fost descoperite și în spațiul cercetat, pe locul și în preajma satelor de astăzi: Manta, Văleni, Zărnești, Gotești, Filipeni, Sărăteni, Tigheci, Cazangic ș.a.² Purtătorii culturii materiale *cucuteni* din această zonă a fost populația autohtonă din epoca preistorică a românilor. Triburile invadatoare ale nomazilor asiatici au prădat, au ars și au distrus din temelie așezările băștinașilor, din care cauză li s-au uitat și numele pe care le-au purtat.

În sec. X-XIII, la est de Carpați și în zona Prutului, au existat mai multe formațiuni politice teritoriale, specifice perioadei anterioare formării statului Moldova, cunoscute cu diferite denumiri: *tiverții (tolcovinii)*, *iasii*, *berladnicii*, *brodnicii*. Aceste formațiuni erau atribuite de către diferiți cercetători diverselor etnii, nu însă și românilor. Nucleul lor însă îl constituiau anume băștinașii români. Constituite din comunități teritoriale și cete de neam (patronimii), ele au avut un rol decisiv în organizarea vieții sociale a populației, sub aspect economic, juridic și militar. În baza lor s-au format ulterior micile comunități politico-militare ce aparțineau ținuturilor Greceni, Tigheci, Lăpușna, Orhei, acestea dând naștere în cele din urmă Țării de Jos a Moldovei. În virtutea împrejurărilor social-istorice descrise s-a menținut peste veacuri și a evoluat în continuare comunitatea etnică românească din acest spațiu.

Din Evul Mediu s-au păstrat multe hrisoave domnești, care atestă numeroase sate cu nume românești, acestea constituind o dovadă a originii etnice a populației băștinașe. Unele dintre ele reprezintă documente de donație sau de confirmare a ocinelor, altele sunt acte de cumpărare-vânzare a moșiilor și satelor. Astfel, la 13 iunie 1436, Ilie și Ștefan voievozi dăruiesc lui Mihail Stângaciu mai multe sate, printre care „la Chegheci, pe pâraul Fântânilor unde a fost Oană Albu și, mai sus, Mănești, și, la Chegheci, locurile din pustie mai jos de Prun, la Fântâna Păducelului, și, mai jos, Fântâna Mare... ca să-i fie lui uric, cu dreptul scris de noi mai sus, lui și copiilor lui, și nepoților și strănepoților... și întregului lor neam, neclintit niciodată, în veci. Iar hotarul acestor sate să fie cu toate hotarele lor vechi, pe unde au folosit din veac”³.

Din cele mai vechi timpuri populația băștinașă practica diverse ocupații: prelucrarea pământului, creșterea vitelor, vânătoarea, pescuitul. În scopuri agricole erau

² Ion Hâncu, *Vetrele strămoșești din Republica Moldova*, Chișinău, 2003, p. 250-272.

³ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, veac. XIV-XV*. București, vol. I, 1975, p. 210-212.

utilizate mai cu seamă terenurile din preajma râurilor și lacurilor, acestea servindu-le oamenilor la irigații, morărit, transport, în gospodăriile casnice. Defrișarea pădurilor, prin utilizarea poienilor și rariștilor, au sporit în permanență suprafețele destinate culturilor agricole. Se cultivau cereale (grâu, secară, porumb, orz, ovăz), legume, pomi fructiferi, viță de vie.

Câmpiile întinse, șesurile râurilor, bogate în tot felul de ierburi, au creat condiții pentru creșterea vitelor și pășunat. Pe la odăi și cășle se creșteau vite cornute mari și cai. Deosebit de dezvoltat era oieritul. Satele mari dispuneau de sute și mii de ovine și caprine. Bugeacul le-a servit mocanilor ardeleni drept locuri de iernat pentru numeroasele lor turme de oi. Produsele animaliere (carnea, brânza de oi, lâna, pieile) se colectau și se transportau în târgurile și orașele din țară și nu rareori se exportau peste hotare, în țările vecine (Austria, Polonia, Germania). În marele orașe și porturi produsele agricole erau transportate cu carele, cu șlepurile pe Prut și Dunăre.

Râurile mari le-au servit localnicilor și ca permanente căi de comunicații, spre orașele nordice și cele sudice. De-a lungul Prutului, din loc în loc, se aflau mici stații de ambarcare pe șlepuri și vaporeșe, funcționau poduri mobile (plutitoare: bacuri, dubasuri, brudine) și poduri stabile, construite din metal și piatră (la Giurgiulești, Cahul, Cania, Leova). Pe maluri de râuri erau instalate multe mori de apă, pive (pentru împăslirea țesăturilor de lână), velnițe sau povarne (pentru fabricarea rachiului și spirtului), zalhanale (abatoare) și mici fabrici unde se preparau salamurile afumate.

Se circula și la distanțe mari cu trăsurile și cu diligențele, pe șleahuri mari și drumuri de țară se aflau tot felul de hanuri, denumite pe alocuri și *făgădăie*, *ratușuri*, acestea apărute mai cu seamă pe lângă vechile stații de poștă, a căror menire era odihna călătorilor, schimbul cailor de poștă sau de menzil, reparația vehiculelor. Cele mai cunoscute erau șleahurile de pe văile râurilor Prut, Ialpug, Tigheci, Sărata.

Până odinioară lunca Prutului adăpostea o mulțime de lacuri, bălți, iezere, heleșteie, gârle. În împărăția acestor ape o duceau bine și viețuitoarele acvatice și oamenii. Se prindea din belșug crap, caras, știucă, somn, plătică, șalău, biban, țipari (chișcari), raci. Unele specii de pește își aveau habitatul lor în lacuri și bălți anume, precum și denumirile ce le purtau ne vorbesc: *Crapul*, *Cărasul*, *Plătica*, *Bibanul*. De locul de habitare a unor păsări și animale ne amintesc hidronimele: *Bătcăria* (*batcă* „pelican”), *Lebedinca*, *Gâscariul*, *Barcul Cucoarelor* (*barc* „baltă; lac”), *Hidra* (*Vidra*), *Hidrariul*. Pescăriile, cherhanalele împânziseră tot cuprinsul bălților Prutului și Dunării. Cu peștele prins în lacuri și bălți se hrănea tot Bugeacul, ba mai rămânea din belșug și pentru mănăstirile și schiturile îndepărtate, pentru restaurantele și cabanele din regiunile carpatice, unde era transportat cu carele trase de boi sau de câte două perechi de cai. La Tecuci, la Focșani, la Tazlău, la Covasna etc. Pește proaspăt pus la gheață și pește sărat, uscat la soare.

Pădurile, vechile păduri ce se țineau lanț de la nord spre sud, prelungind altădată Codrii Tigheciului până aproape de Dunăre, le-au fost de folos oamenilor și ca depozit de lemn pentru construcții și de foc, și ca locuri de vânătoare și pentru albinărit. Documentele vremii atestă pentru unele sate prisăci cu sute de stupi de albine, ce produceau puduri de miere și ceară, acestea constituind și ele produse mult căutate, marfă de desfacere în țară și peste hotare. Lemnul de pădure era întrebuințat și pentru prepararea mangalului, a cărbunelui de lemn semiars, folosit în târguri și orașe pe la fierării și croitorii, aici fiind nelipsit în prelucrarea fierului, la călcatul hainelor cu ajutorul bătrânului și neînlocuitului fier de călcat cu cărbuni.

Viticultura și vinăritul erau una din cele mai productive ramuri ale agriculturii. Aproape că nu exista sat sau cătun, care să nu fi avut în trecut, ca de altfel și astăzi, mai multe parcele de vie, livadă sau grădină de zarzavat. După cum mărturisesc documentele vechi, satele și moșiile se donau, se vindeau sau se cumpărau cu tot cu vii, cu iazuri, mori, prisăci, velnițe. La începutul sec. al XIX-lea, în Basarabia, aproximativ 20% din pământurile lucrate le alcătuiau viile și livezile. În 1901 viile și grădinile cu pomi fructiferi acopereau o suprafață de circa 100 mii desetine. Cele mai multe plantații de vii se aflau în județele Cahul, Ismail, Cetatea Albă. De suprafețe viticole mari dispuneau satele din spațiul cercetat: Crihana, Frumoasa, Roșu, Gotești, Filipeni, Hănăsenii Noi, Tigheci, Borogani, Sărata-Răzeși, Tomai, Mingir. Vinul și vița de vie i-au înnobilit viața țaranului basarabean, făcând-o puțin mai bogată și mai ușoară.

Până în sec. al XIX-lea, mari centre industriale în sudul Basarabiei nu au existat. Funcționau doar mici întreprinderi navale, de construcții și de prelucrare a materiei prime agricole în orașele maritime și riverane (Cetatea Albă, Chilia, Ismail, Reni). Și în sec. al XIX-lea industria reprezenta o ramură a economiei slab dezvoltată. În fond, aceasta se reducea la satisfacerea necesităților curente ale populației. În centrele urbane își fac apariția primele fabrici: de cherestea, de cărămizi și olane, de brânzeturi, de panificație. Prin unele sate funcționau mori de aburi și cu tracțiune de cai, olonițe, tăbăcării, boiangeri, ateliere de prelucrarea lânii, cărămidării, fierării, lemnării, cojocării, croitorii.

Pe vremuri, în interiorul regiunii comerțul se efectua între orășeni și săteni. Țăranii își vindeau roadele câmpului și produsele alimentare în schimbul uneltelor agricole, instrumentelor meșteșugărești și obiectelor casnice. În arealul cercetat piețe și iarmaroace se organizau la Cahul, Baimaclia, Cania, Leova, Iargara și în unele sate mai mari. Deschiderea noilor drumuri (șosele, căi ferate) a favorizat comerțul cu centrele economice și comerciale mai îndepărtate. Documentele vremii pomenesc de mai multe drumuri interne, care legau târgurile și orașele sudice cu cele din nord. Unul dintre ele s-ar fi numit *Drumul Peștelui*, pentru că pe el peștele prins în bălțile dunărene și prutele era dus cu carele spre regiunile muntoase. Altuia, cu direcția încărcăturii inversă, dinspre nord spre sud, pornind de la ocele carpatine, i s-ar fi zis *Drumul Sării*. De sare aveau nevoie și crescătorii de vite, și mocanii din Bugeac, pentru prepararea cârnii și brânzei de oi, și pescarii bălților, pentru prepararea peștelui sărat.

Pe Prut și Dunăre, cu șlepurile se transportau spre Reni și Galați tot ce producea mai de preț țaranul basarabean: cereale, miere, brânză, fructe, legume. Conform unor statistici, în perioada 1928-1936, pe Prut cu șlepurile au fost transportate din porturile Cahul și Leova 53 996 vagoane de cereale, maximele de transporturi fiind efectuate în anii: 1929 – 8 400 vagoane, 1932 – 8 461 vagoane, 1934 – 8 189 vagoane.

Un mare venit în caznaua statului îl aducea exploatarea bălților, prin producerea și comercializarea peștelui. În perioada 1932-1936 s-a prins în bălțile Prutului, de la Văleni până la Leova, circa 1 mln. 500 mii kg de pește, în valoare de 16 mln. 100 mii lei. În județ se producea anual 60 de vagoane de lână, în valoare de 42 mln. lei. Valorificarea stufului crescut în bălțile Prutului realiza un venit anual de 20-25 mii lei. Valoarea brânzei de oi se estima anual la 1 mln. lei, iar a cașcavalului produs în județ la 3 mln. lei.

Activitățile culturale în județ se reduceau în fond la șezătorile și horele din sate, la reprezentațiile unor trupe teatrale ambulante și la spectacolele puse în scenă de elevii școlilor și liceelor din Cahul și Leova. Prin anii '20-'30 ai secolului trecut Cahu-

lul dispunea de poștă, telegraf, licee de băieți și fete, întreprinderi agrare, agroindustriale și comerciale. La Leova funcționau 3 școli de cultură generală, o școală de meserii, o sală de teatru, un cinematograf, o tipografie. Cămine culturale, școli secundare existau în majoritatea satelor-comune.

În toate timpurile majoritate populației din spațiul geografic pruto-nistean o alcătuiau românii. Pe parcursul sec. al XIX-lea, timp de aproape 100 de ani, numărul locuitorilor s-a dublat, și aceasta nu pe seamă sporului natural, ci drept rezultat al colonizării teritoriului cu bejenari sud-dunăreni, coloniști germani, țărani ruși și ucraineni strămutați de autoritățile țariste din alte regiuni ale Imperiului. Recensământul din 1930 prezintă următoarea situație demografică și etnografică a județului Cahul: 196 693 locuitori, dintre care 100 714 români, 35 299 găgăuzi, 28 565 bulgari, 14 740 ruși, 8 644 germani, 4 434 evrei, 1 466 țigani, 619 ruteni (ucraineni), 503 greci, 247 cehi, 100 polonezi ș.a.

Mențiuni documentare

Hrisoavele românești din sec. XV-XVI confirmă faptul că pământurile din sudul teritoriului basarabean se aflau pe atunci în stăpânirea Moldovei, cuprinzând numeroase sate, dar și târguri mari ca Tint pe Ialpuș, Troian pe Prut, Greceni pe Cahul, Sărata pe Prut. Nu mai vorbim de străvechile orașe-cetăți de pe litoralul pontic și dunărean Cetatea Albă, Chilia, Smilu (Ismailul de astăzi), care, prin populația lor reprezentativă românească, au continuat să rămână românești secole la rând, făcând parte, aproape în toate timpurile, din componența Țării Moldovei. Mențiunile documentare din sec. XV-XVII sunt mult grăitoare în acest sens: Andrieș (Andrușu, 1429), Balintești (1502), Bălceni (1543), Bărboși (1554), Becheni (1608), Boiștea (1502), Bosânceni (1598), Brătulești (1617), Buhușeni (1560), Călinești (1441), Cășoteni (1558), Drăgănești (1588), Fărceni (1502, 1520), Hotești (1603), Lărgeni (1604), Leușteni (1495), Mădoiești (1502), Mănești (1436), Micușani (1441), Mirosălvești (1441), Mursești (1508), Negrișteni (1621), Păcurărești (1604), Poiana Brumariului (1473), Rădeni (1543), Seliște (1543), Stângăceni (1533), Tăbănești (1599), Tintu (1558), Tomești (1529), Trifești (1520, 1536), Urechești (1617), Vlădești (1604)⁴.

Regiunile codrilor Tigheciului și Lăpușnei, cu văi adânci și dealuri înalte, acoperite cu păduri seculare greu de pătruns, acestea constituind un obstacol serios în calea triburilor nomade năvălitoare, au adăpostit din cele mai vechi timpuri numeroase așezări ale românilor băștinași. Pe multe dintre acestea, cu nume românești, le găsim atestate în actele cancelariilor domnești din sec. XVI-XVII: Bârlădești (1522), Becheni (1608), Bosânceni (1508), Coșești (1546), Gurbănești (1624), Jemănoaia (1554), Luceanii (1559), Mălicenii (1579), Murseștii (1508), Prunu (1534), Rădeștii (1609), Răiceni (1609), Seliște (1508), Satul lui Silea (1508), Satul lui Sin (1528), Stridza (1598), Ușerești (1580).

Unele dintre aceste localități au continuat viața românilor străvechi, din sec. VIII-IX și X-XIV, fiind întemeiate pe locul sau în preajma celor anterioare. Altele, probabil, cele mai multe, datează din perioade mai târzii, făcându-și apariția în urma mișcărilor de populație dintr-o regiune în alta sau a strămutărilor locale. Deplasările de

⁴ Colecțiile de documente utilizate: *Documente privind istoria României. A. Moldova*. București, vol. I, 1954 și urm.; *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. București, vol. I, 1975 și urm.; *Moldova în epoca feudalismului*. Chișinău, vol. I, 1961 și urm.

populație românească pe teritoriul Moldovei s-au produs în trei direcții: de la vest spre est, din nord spre sud și sud-est, din sud-vest spre nord și nord-est. Primele două, după cum susțin specialiștii istorici, au fost principalele și cele mai influente în procesul de repopulare a teritoriului. Din regiunea Carpaților, prin văile râurilor mari, precum și din nordul Moldovei, coborau în permanență noi și noi valuri de populație românească, sau grupuri separate de țărani plugari și crescători de vite, în căutarea pământurilor libere, prielnice vieții, și a locurilor bune de fâneată și de pășunat. În urma acestor strămutări au apărut noi așezări umane, acestea fiind situate în văile râurilor și în zonele de câmpie ale interfluviului sudic pruto-nistrean.

Documentele istorice atestă în sud-vestul regiunii basarabene o bogată micro-toponimie: *Prisaca lui Brumar* (1447), *Movila cea Mare* (1425), *Covurlui* (1445), *Gemenele* (1447), *Seliștea lui Grad* (1441), *Pârâul Fântânilor* (1436), *Fântâna Mare* (1436), *Gârla lui Andrieș* (1459), *Bogata* (1459), *Poiana lui Brumar* (1473), *Prutețul* (1459), *Saca (Suha)* (1473), *Boiștea* (1502), *Frumoasa* (1502), *Cărhana* (1502), *Frumușița* (1502), *Rentea* (1502), *Roșu* (1502), *Tâlharul* (1502), *Troianul* (1502), *Valea lui Stravici* (1502), *Valea Neagului* (1502), *Zancea* (1502), *Seliștea lui Manea* (1503), *Gura Căpățiroasei* (1503), *Glodu* (1519). Multe dintre aceste nume de locuri și localități apar menționate și în documentele de mai târziu (sec. XVI-XVIII), la cele vechi adăugându-se numeroase alte toponime românești, care probează în această regiune o continuă viață sedentară a populației băștinașe.

În 1484 turcii ocupă Cetatea Albă și Chilia, iar în 1538 și cetatea Tighina, transformând ținuturile lor în raiale turcești (tc. *raya* „teritoriu cucerit, supus, cu populație nemusulmană”). Hanul Crimeei Mengli Ghirei, nu fără amestecul Porții Otomane, strămută în aceste locuri hoarde de tătari care se oploșiseră în stepele Donului. De la început tătarii, fiind la număr nu prea mulți, s-au așezat în raiaua Akkermanului și de-a lungul țărmurilor Mării Negre. Mai târziu însă, când de peste Nistru au început să se reverse valuri noi de tătari, sultanul turcesc le dădu spre locuire și restul Bugeacului. Așezările tătarilor în Bugeac sporesc mai cu seamă în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. Dimitrie Cantemir ne relatează în legătură cu aceasta: „Bugeacul s-a dat ca loc de așezare tătarilor nogaici, dintre care unii se numesc tătari de Bugeac, ceilalți tătari de Belgorod. Căci pe la anul 1568..., la porunca lui Selim al II-lea, când hanul tătarilor încerca să lege Donul cu Volga, mai mult de treizeci de mii de tătari nogaici... s-au dus în Crimeea împreună cu toți ai lor. Dar, fiind aceasta prea mică pentru a-i cuprinde pe toți, li s-au dat alte locuri de așezare în câmpia Bugeacului”⁵.

Înmulțindu-se, tătarii nu s-au mulțumit numai cu locurile de stepă ale Bugeacului, ei s-au extins spre apus până dincolo de râul Ialpug și spre nord până la hotarele ținuturilor Lăpușna și Orhei. Spre sfârșitul sec. al XVII-lea ei ocupau aproape în întregime Bugeacul și parțial pământurile de la nord de Valul lui Traian de Sus. În sec. al XVIII-lea, între hoardele nogaicilor și populația băștinașă se stabilise o zonă de hotar, care se măsura cu „32 de ceasuri de-a lungul și 2 ceasuri de-a curmezișul”⁶. Pe vremuri, ceasul de lungime era egal cu aproximativ 6 km de mers pe jos. Teritoriul celor „2 ceasuri”, cu suprafața de peste 1 600 km², era cuprins între râurile Ialpug și Cahul în prelungire spre nord până la Valul lui Traian de Sus. În perimetrul lui se aflau satele Congaz, Baimaclia, Șamalia, Cociulia, Cazangic, Beștemac, Cenac ș.a.

⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1992, p. 29.

⁶ Gheorghe Nastase, *Hotarul lui Halil pașa și „cele 2 ceasuri”*, București, 1933, p. 52 (Extras).

Un alt hotar a fost trasat de-a curmezișul interfluviului pruto-nistrean, mai la nord de Valul lui Traian de Sus, începând din apropierea Prutului până la Bâc, având lățimea de 2 ceasuri și jumătate (aproximativ 9 km) și lungimea de 16 ceasuri (circa 96 km). În documentele de la sfârșitul sec. al XVIII-lea acest teritoriu este menționat cu denumirea *Ținutul Hotărniceni*. „Condica liuzilor” din 1803 include în acest spațiu satele Mingir, Ceadâr, Orac, Covurlui. În rândul acestora, „Recensământul populației” din 1817 le arată și pe Caracui, Tomai, Sărățica, Sarâmârza, Gura Galbenă, Ialpușel, Geamăna, Gangura, Luțeni, Cărbuna, Gradiște ș.a., în total 19 sate. Celelalte localități din actualul raion Leova le găsim trecute în ținutul Codrului: târgul Leova, Cupcui, Tigheci, Borogani, Hănăsenui Noi, Vetrișoiaia și Rotunda (ultimele două dispărute mai târziu), precum și sățișoarele Dobrenii, Dezmerdații (și acestea dispărute ulterior)⁷.

În timpul războaielor ruso-turce din anii 1768-1774 și 1787-1791 nogaicii s-au văzut nevoiți să se retragă din Bugeac peste Nistru, în stepele Donului și în Crimeea, unii însă emigrând peste Dunăre, în Dobrogea și mai departe spre Turcia. Ultimii tătaronoagaici, în număr de vreo 6500, au fost strămutați în 1807, în guberniile Ekaterinoslav, Herson și în peninsula Crimeea. Astfel pământurile din cele două zone de hotar „2 ceasuri” și „Hotărniceni” au fost definitiv eliberate de turanici.

Populația veche de români a început să revină la vetrele lor de altădată. Și-au găsit aici loc de așezare și țărani români din ținuturile vecine, dar și de mai departe, de peste munții Carpați, din Transilvania, precum și din Muntenia și Dobrogea. Astfel au luat ființă noi localități, multe sate și cătune. S-au așezat cu traiul și în fostele cășle tătărăști, care, din cauza împrejurărilor cunoscute (vremuri încă tulburi, diriguitori străini de sorginte țaristă etc.) au rămas să poarte și mai departe denumiri tătaronoagaice, acestea ulterior modificându-și doar forma, adaptate fiind conform normelor limbii române și tradițiilor toponimice proprii: *Comrat, Cimișlia, Baimaclia, Ceadâr, Taraclia, Orac, Căietu, Cociulia*, în loc de *Kiomiurat, Ciumecili, Baimakli, Ceadâr Kioi, Tarakli, Orak Murza, Kiat, Kaiciuli*. Mișcările de populație și întemeierea de sate noi au durat până la sfârșitul sec. al XIX-lea.

Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea au început să imigreze în Basarabia bejenari sud-dunăreni, țărani bulgari care își părăseau satele din cauza războaielor. Inițial ei se așezau cu traiul prin satele de români, inclusiv în localitățile din ținuturile Greceni, Tigheci, Codru și Hotărniceni. După anexarea Basarabiei la Rusia în 1812, oficialitățile țariste au declarat pământurile din Bugeac, care rămăseseră aproape fără populație, drept proprietatea statului („kazionaia zemlea”) și de aceea nu le permiteau refugiaților sud-dunăreni să se așeze în această regiune. Tocmai prin anii '20 ai sec. al XIX-lea, printr-un ukaz special, li s-au dat spre locuire imigranților aceste pământuri. Astfel, vechile cășle și aule tătărăști au fost repopulate de noi locuitori. Au încercat să se mute înapoi și țărani români de prin vechile ținuturi, cei fără destul pământ pentru întreținere, dar au fost întorși înapoi, escortați de detașamente militare de cazaci. Așezările repopulate au fost declarate *colonii bulgare*, deși nu toți „bulgarii” veniți erau de etnie bulgară, ci mulți dintre ei, cu satele și miile, erau de altă etnie, mai cu seamă găgăuzii, aceștia dându-se drept bulgari, pentru că altfel nu li se permitea strămutarea.

Epoca modernă este considerată a fi perioada ce a succedat perioadei cunoscute sub denumirea de *Evul Mediu*. Ca și epocile anterioare, aceasta nu are un început stabilit

⁷ *Rospis zemlevladienia i soslovnogo stroia naselenia Bessarabii po dannâm perepisi 1817 goda* // Trudî ucenoi arhivnoi komisii. Chișinău, vol. III, 1907, p. 191-202.

cronologic cu date anume. Principalele caracteristici ale acestei epoci sunt: progrese evidente în știință, tehnologie, industrie, cultură, medicină, comerț, comunicații, transport; reorganizarea fundamentală a societății; războaie și revoluții etc. Multe dintre aceste evenimente și fapte au avut repercusiuni și asupra vieții populației din spațiul sudic pruto-nistrean.

Secolul al XIX-lea abundă în evenimente și fapte care și-au găsit reflexii și asupra arealului cercetat. În anii 1817, 1835 și 1859 au avut loc recensămintele populației din Basarabia. La începutul veacului a fost păstrată vechea organizare teritorial-administrativă a regiunii, pentru care în limba română se utilizau termenii *ținut* și *ocol*, iar în limbajul administrației ruse *uezd* și *okrug*. Întreg teritoriul era divizat în 9 ținuturi: Hotin, Soroca, Iași, Orhei, Bender (Tighina), Codru, Greceni, Ismail. Fiecare din ele cuprindea câteva ocoale. Ținutul Codru includea 2 ocoale – Codru și Hotărniceni, din componența cărora făceau parte majoritatea localităților din actualul areal toponimic. Conform Recensământului din 1817, ocolul Codru avea 21 de sate și 9 cătune, cu un număr de 1746 gospodării individuale, iar ocolul Hotărniceni – 21 de sate și 4 cătune, cu un total de 4081 gospodării. În 1835, în cadrul fostului județ Ismail sunt organizate alte 2 județe, Cahul și Bolgrad. Până în 1835 se formase și un județ Leova, care însă în scurt timp a fost desființat.

După războiul ruso-turc din Crimeea și pacea de la Paris din 1856 Rusia se văzu obligată să retrocedeze Moldovei județele sudice Cahul, Bolgrad și Ismail. În acest fel Moldovei i-a fost restituit un teritoriu cu suprafața de 9.075 km² și o populație de 131.514 locuitori. În cuprinsul acestui teritoriu se aflau orașele Leova, Cahul, Bolgrad, Ismail și Chilia.

În 1859 populația locală a participat la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei și ulterior a beneficiat, dimpreună cu toți românii din țara provinciilor unite, de marile reforme realizate de domnitor: împrăștierea țăranilor și desființarea boierescului, stabilirea prin lege a învățământului secundar obligatoriu, general și gratuit, deschiderea gimnaziilor, liceelor și școlilor de artă și meserii.

Conform Legii din 1864, prin care s-au introdus noile unități teritorial-administrative *plasele* și *comunele*, județul Cahul avea în componența sa trei plase: Cotul Morii, Tigheci și Coștangalia. Plasa Cotul Morii cuprindea localitățile, majoritatea din actualul microareal Leova: târgul Leova, satele Leova Nouă, Broscosești, Călmățui, Toporu, Cazangic, Copcui, Covurlui, Leușeni, Cotul Morii, Mingir, Horjești, Orac, Ceadâr, Sărăteni, Sărățica, Sărata, Pogănești, Răducani, Tochile, Tomai. În total: localități – 21, case – 2425, familii – 2667. Din plasa Tigheci făceau parte localitățile: orașul Cahul, cu suburbia Frumoasa, satele Tigheci, Borogani, Capaclia-Răzeși, Capaclia Nouă, Cârpești, Cociulia, Enichioi, Haragâș, Epureni. În total: localități – 12, case – 2139, familii – 2389.

După războiul ruso-turc din 1877-1878 și Tratatul de pace de la San Stefano din 1878 județele Cahul, Bolgrad și Ismail au fost încorporate din nou în Imperiul Rus. Prin decretul gubernial din 9 octombrie 1878 cele 3 județe au fost comasate într-unul singur, cu denumirea *Ismail*, întreg teritoriu fiind divizat în 5 districte. Satele din nordul arealului cercetat, în număr de 51, inclusiv orașul Leova, sunt trecute în districtul 2 și aveau în total 4781 de case cu 21687 de locuitori (11006 bărbați și 10 681 femei), moșiile lor măsurând circa 127. 646 desetine de pământ. Cele mai mari sate erau pe atunci Mingir cu 458 de case și 1898 de locuitori, Tomai cu 246 de case și 801 de locuitori,

Borogani cu 160 de case și 746 de locuitori, Tigheci cu 116 case și 650 de locuitori, Sărata-Răzeși cu 102 case și 322 de locuitori, Cazangic cu 100 de case și 573 de locuitori⁸.

Toponimia majoră

Urmează în continuare principalele toponime istorice majore din zonă, însoțite de explicații și note informative de ordin geografic, istoric și lingvistic:

Bălacea, gărlă mare în lunca Prutului, în mare parte desecată, care începea la nord de satul Gotești și se vărsa în bălțile din vestul satelor Crihana și Manta. Hidronim atestat documentar în anul 1609. Are la bază antroponimului *Balac*, menționat în documentele și cu formele *Balaci* și *Balaș*, purtătorii numelui fiind demnitari de stat și mari proprietari de pământuri în Moldova.

Cahul, râu în partea de sud-est a zonei cercetate. Izvorăște la sud de Badicul Moldovenesc, trece prin localitățile Lebedenco, Pelinei, Găvănoasa, Vulcănești, A.I. Cuza, Etulia și se varsă în lacul Cahul lângă Etulia Nouă. Lungimea: 68 km. Direcția: NV→SE→S. Afluenți: Valea Pădurii, Socii, Flămânda, Valea Ungurului, Valea Cișmichioiului (pe dreapta), Cahuleț, Ciorița, Ursoaia, Valea Sătucului, Bulboaca, Valea Bozului, Găvănoasa, Valea Răzeșiei, Huma, Valea Stejarului, Valea Pădurii (pe stânga). Hidronim de origine turcică, având la bază radicalul *kav-* / *kov-* “groapă”, “râpă”, “gârlă”, “pârâu”. Compară cum. *qavyl* “vâlcea”, “râpă”, mong. *hovyl* “șanț”, “scurgere”, “pârâu”. Este menționat în documente cu formele *Cahov*, *Cavul* (anii 1502, 1518, 1612).

Codrii Tigheciului. Toponimul denumește o zonă cunoscută și cu denumirea *Colinele Tigheciului*, aceasta fiind o continuare a Podișului Moldovei Centrale, cu relief preponderent colinar. Cele mai mari înălțimi ating aici cotele: 210 m în vest, 250 m în nord și 270 m în est. Dealul Țepoia de la est de satul Tigheci are înălțimea de 269 m. Văile râurilor au adâncimea de aproximativ 130 m față de nivelul topografic general local. Pădurile și crângurile din perimetrul zonei reprezintă părți ale Codrilor Tigheciului de altădată, menționate documentar încă din sec. XIV-XV: Mădoiești „sat pe Tigheci, sub Codrii Tigheciului” (1396), Măneștii „sat dincolo de Prut, la Codrii Tigheciului” (1436). În parte axială a zonei astăzi se află Rezervația peisagistică „Codrii Tigheci”.

Granița Veche. Toponim istoric, cu vechime de peste un secol și jumătate. Denumeste vechiul hotar dintre partea de răsărit a teritoriului Basarabiei, anexată de Imperiul Rus în 1812, și teritoriul celor trei județe basarabene Cahul, Bolgrad și Ismail retrocedate Principatului Moldovei de către imperiul țarist, conform Tratatului de Pace de la Paris din 1856. Hotarul începea de la Prut, la nord de satul Nemțeni, trecea pe la est de satele Cotul Morii, Leușeni, Călmățui, Ceadâr, Orac, Sărățica Veche, prin Beștemac și Borogani, pe la est de Congaz și mai departe pe valea râului Ialpug până la Bolgrad, apoi de la Bolgrad spre răsărit, pe la Tatarbunar, și de aici spre sud până la Marea Neagră, la est de localitatea Tuzla. După războiul ruso-turc din 1877-1878 și Tratatul de Pace de la San Stefano din 1878, județele Cahul, Bolgrad și Ismail au fost încorporate din nou în Imperiul Rus, granița guberniei Basarabia stabilindu-se pe râul Prut. În hotarul multor sate din zonă se întâlnesc și astăzi locuri care se numesc *Granița Veche*.

Hotarul Celor „Două Ceasuri”. Toponim istoric, existent în sec. XVII-XVIII. Denumeste o zonă de hotar care se stabilise între hoardele tătarilor nogaici din Bugeac și populația băștinașă de români, zonă care se măsoara cu „32 de ceasuri dea lungul și 2

⁸ A.N. Egunov, *Bessarabskaia gubernaiia v 1870-1875 i1878 gg. Perecen naselionnâh mest*, Chișinău, 1879, p. 118-129.

ceasuri dea curmezișul”. Pe vremuri, ceasul de lungime era egal cu aproximativ 6 km de mers pe jos. Teritoriul celor „2 ceasuri”, cu suprafața de peste 1600 km², era cuprins între râurile Ialpuș și Cahul, în prelungire până la Valul lui Traian de Sus. În perimetrul lui se aflau satele de astăzi Congaz, Baimaclia, Șamalia, Cociulia, Cazangic, Beștemac, Cenac ș.a. În istoriografia veche acest teritoriu este cunoscut și cu denumirea *Hotarul lui Halil Pașa*⁹.

Ialpuș. Râu în sudul republicii. Izvorăște în apropiere de satul Tomai, curge spre sud, traversează teritoriul raioanelor Cimișlia, Taraclia și se varsă în lacul Ialpuș lângă or. Bolgrad (reg. Odesa, Ucraina). Are lungimea de 142 km, suprafața bazinului de recepție fiind de 3180 km². Străbate Podișul Moldovei de Sud și parțial Câmpia Moldovei de Sud. Înălțimile de relief ating cotele 250-290 m la izvoare, 100-150 m pe cursul mediu și 10-20 m la vărsare. Principalii afluenți și ramificații de văi cu pâraie: Hârtop, Răchita, Cârșăul Mare, Cârșăul Mic, Ialpușel, Valea Enichioiului, Valea Borceagului, Scumpia, Ciocrac, Salcia Mare (pe dreapta), Suhat, Lunga, Sarâiar (pe stânga). Pe valea râului sunt situate localitățile: Tomai, Troițcoe, Ialpuș, Maximeni, Javgur, Cenac, Comrat, Chirsova, Beșalma, Congaz, Svetlâi, Balabanu, Aluatu, Cairaclia. În documentele istorice apare menționat mai întâi lacul Ialpuș (anii 1445, 1448), apoi, în sec. XVI– XVII, și râul cu același nume. De vechi atestări dispun și afluenții Salcia (1441), Lunga (sec. XVIII). Hidronimul poate fi explicat prin cum. *jalpy* „(râu, lac) lat, larg, în față, neadânc”.

Ialpușel. Râu, afluent pe dreapta al Ialpușului, la satul Borceag. Izvorăște la nord de Borogani, curge spre sud până la vărsarea sa în Ialpuș, traversând localitățile Borogani, Dudulești, Sadâc, Taraclia. Are lungimea de aproximativ 40 km. Cotele înălțimilor din preajma văii: 220-230 m la izvoare, 120-140 m la vărsare. Râul acumulează apele de pe mai multe văi și vâlcele: Hârtopul Turcului, Valea Moșiei, Tobzarul (cu ramificația Valea Ulmenilor). Hidronimul reprezintă diminutivul numelui de râu *Ialpuș*, formă specifică denumirilor de afluenți, create pe terenul limbii române. Hidronimul *Ialpuș*, după cum s-a menționat, este de origine turcică, preluat fiind de populația băștinașă de la turanicii cumani, la bază având adjectivul *jalpy*, cu semnificația „lat, larg”, „în față, neadânc”. Nu este exclus ca onimicul să fi desemnat inițial lacul Ialpuș, în care se varsă râul Ialpuș, acesta din urmă fiind creat prin polarizare toponimică. Numele de ape cu semnificația originală „lac în față, neadânc” sau „râu într-o vale întinsă, largă, lată” sunt specifice regiunilor de câmpie și de stepă.

Lărğa, râu, afluent de stânga al Prutului, între satele Gotești și Chircani. Lungimea: 30 km. Direcția: NE→SV. Izvorăște la nord-est de satul Lărğa și trece prin satele Tartaul, Ciobalaccia, Flocoasa, Costantinești. Primește afluenții: Valea Lingurii, Valea Hârmanului, Ciubuclia, Valea Stâniei, Valea Răzeșiei, Râpa Bâncii, Cunduc (pe dreapta), Valea Tartaulului, Ghelgiuc, Râpa Chirigiului, Râpa Hlizii (pe stânga). Hidronimul redă o particularitate a văii râului – “vale largă, extinsă în lățime”. Denumirea râului e menționată documentar din sec. al XV-lea (anii 1469, 1548, 1552).

Lăpușna. Râu, afluent de stânga al Prutului. Izvorăște la nord de satul Iurceni, la confluența a trei vâlcele de obârșie, și se varsă în Prut la nord-vest de satul Tochile-Răducani. Are lungimea de 75 km, albia sa fiind adâncă de 2-3 m, iar adâncimea apei de 1-1,5 m. Străbate partea de sud a Podișului Moldovei Centrale, având direcția spre sud-est, apoi spre sud și sud-vest până la vărsarea sa în Prut. Versanții văii au înălțimea

⁹ Gheorghe Nastase, *Hotarul lui Halil pașa*, p. 52.

de 80-100 m, cele mai mari înălțimi din preajmă atingând cotele 300-385 m la izvoare, 200-250 m pe cursul mediu și 80-100 m la vărsare. Acumulează apele a peste 30 de afluenți, dintre care cei mai mari sunt: Mârzoaia, Saca, Mladinul, Driglea, Baraghina, Bozăria, Șipotul, Cârjoaia, Iarmalia. Bazinul de recepție are suprafața de aproximativ 490 km². Pincipalele localități traversate: Iurceni, Cristești, Pașcani, Lăpușna, Sofia, Negrea, Cărpineni, Mingir, Voinescu, Tochile-Răducani. Hidronimul *Lăpușna*, împreună cu mai multe sate din zonă, este menționat în documente începând cu primele decenii ale sec. al XV-lea (anii 1429, 1430, 1435). A fost explicat prin slav. *лoпyx* „brusture”, cu formantul *-на*, denumirea însemnând la origine „valea cu brusturi; brusturoasa”.

Prutul. Este al doilea râu ca lungime și importanță pe teritoriul republicii, după Nistru. Izvorăște din Carpații Orientali, la altitudinea de peste 2000 m, și se varsă în Dunăre la sud-vest de satul Giurgiulești. Traversează teritoriul Ucrainei, României și Republicii Moldova. Pe teritoriul Republicii Moldova marchează dinspre vest frontiera cu România. Lungimea fluviului este de 967 km (695 km în limitele Republicii Moldova). Adâncimea maximă – 7 m, adâncimea medie – 3 m. Arealul hidronimic de est al bazinului hidrografic al Prutului este situat în partea de vest a republicii, de-a lungul râului Prut, de la satul Criva până la s. Giurgiulești. Pe tot cuprinsul bazinului, Prutul colectează apele a peste 800 de râuri și râulețe, inclusiv a 580 dintre ele pe teritoriul Republicii Moldova. Mai numeroase sunt cursurile de apă din zonele nordice și centrale ale bazinului. În trecut lunca râului, pe cursul inferior al Prutului, mai cu seamă pe partea stângă, era acoperită cu numeroase lacuri, bălți, iezere, heleșteie, care, în anii '60 ai secolului trecut, au fost desecate în scopul valorificării terenurilor în agricultură. Pe malul stâng al Prutului sunt situate circa 150 de localități basarabene, dintre care orașele Lipcani, Ungheni, Leova, Cantemir, Cahul. Documentar hidronimul apare menționat cu forme diferite: *Puretos* (Herodot, 484-425 î.Hr.), *Porat* (Constantin Porphyrogenetul, 905-959 d.Hr.). Sciții l-ar fi numit *Porata*, grecii *Pyretos* (*Puretos*), slavii vechi *Prut*. Versiunile etimologice cunoscute până acum rămân, deocamdată, controversate și insuficient de motivate: scit. *port* „vad”, gr. *pyretos* „zbcuciumat”, iran. (avest.) *prut* „loc de trecere”. Un radical geto-dacic **proth* „râu; pârau” sau preindoeuropean **p(r)t-* (**p(l)t-*) „(râu) plin, larg” e de presupus la baza acestui hidronim¹⁰.

Renia, cu var. *Rănia*, lacuri în lunca Prutului, pe teritoriul unor sate prutene, de la Cahul până la Leova. Denumirea apare și în componența toponimelor compuse: *Renia cu Sălcii*, *Renia Mare*, *Renia Mică*, *Renia Prutului*. În preajma satului Tochile-Răducani a existat un lac denumit *Rănișul*. Toponime similare se întâlnesc și în zona bălților Dunării, în județele Brăila, Galați, Tulcea (România), precum și în regiunea Odesa (Ucraina). Le găsim și în hotarul unor sate de pe Nistru: Chițcani, Hagimus, Palanca, Tudora. Însăși denumirea orașului dunărean *Reni* face parte din această categorie onimică. Este de presupus că avem a face cu o arie toponimică compactă și destul de extinsă, deoarece cuprinde regiuni întinse pe cursul râurilor mari Dunărea, Nistru și Prut. Aceste regiuni reprezintă străvechi spații geografice populate de români, componente ale Țării Moldovei. Străvechi este și orașul Reni, menționat documentar încă din sec. al XVI-lea, ca reședință de ocol, apoi ca târg și punct vamal la Dunăre. Etimonul toponimelor este entopicul românesc *renie* (*rănie*) de largă răspândire în cuprinsul ariei toponimelor menționate, având sensurile „porțiune joasă a malului unei ape, acoperită

¹⁰ Anatol Eremia, *L'hydronymie du bassin hydrographique du Prut. Les affluents gauches de la rivière*, în „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie” (SCOL). Craiova, 2014, nr. 1-2, p. 69.

cu nisip și prundiș” și „marginea unei ape cu fund nisipos și în față”. Apelativul entopic poate fi explicat etimologic printr-un cuvânt din limbile slave orientale. Compară v. rus. *рѣнь*, rus. *рень* „banc de nisip”, „limbă de nisip”, ucr. *ринь* „pietriș, prundiș, prund”, ucr. *ринь (рина)* „plajă, teren nisipos”, „mal acoperit cu pietriș”, „ridicătură de nisip și pietriș într-o apă”. Presupusa înrudire cu lat. *arena* și alte lexeme din limbile europene necesită cercetări comparative-istorice de profunzime.

Sâlcia Măre, râu, afluent de dreapta al Ialpugului, la Ciurnai. Lungime: 45 km. Direcția: NV→SE. Izvorăște la nord-vest de satul Doina, trece prin satele Huluboaia, Tătărești, Trifeștii Noi, Moscovei. Acumulează apele râulețelor și pâraielor: Valea Luceștiului, Schinoasa (Cazaclia), Valea Bării, Valea Pădurii, Râpa Izvorului, Paragina (pe dreapta), Salcia Mică, Lunga (Dlinaia), Naciva, Hliniștea, Mlaștina, Salcia (pe stânga). Toponim floronim, la bază având apel. *salcie*, numele arborelui predominant pe văile râurilor sudice.

Sâlcia Mică, râu, afluent de stânga al râului Salcia Mare, în partea de est a zonei cercetate. Izvorăște la nord de comuna Baimaclia, trece prin localitățile Baimaclia, Chioselia, Țărăncuța, Burlacu, Taraclia de Salcie, Tartaul de Salcie, Lopățica și se varsă în Salcia Mare la satul Dermengi. Lungimea: 42 km. Direcția: N→S. Afluenți și ramificații ale văii râului: Valea Coștangaliei, Ciobalaccia, Cucurgoia, Jidauca (pe dreapta), Recea, Baimaclică, Patrula (Patraulea), Valea Cernatului (pe stânga). Atestat documentar *Salcia* la 1548.

Sărata. Râu în partea de nord a arealului cercetat. Izvorăște mai la nord de satele Mereșeni și Sărata-Mereșeni și curge spre sud și sud-vest până la vărsarea sa în Prut, la satul Vâlcele. Are lungimea de 60 km. Altitudini marcante de teren: 309 m la izvoare și 12 m la vărsare. Afluenți și ramificații ale văii râului: Valea Tufarilor, Valea Poștei, Valea Ceadărului, Saca, Valea Covurluiului, Adâncă, Duhanul, Valea Mălaiului (pe dreapta), Băbăneasa, Valea Morii, Valea Caracuiului, Sărățica, Valea Cazangicului (pe stânga). Pe valea râului sunt situate localitățile: Mereșeni, Sărata-Mereșeni, Sărata Galbenă, Cneazevca, Sărăteni, Vozneseni, Troița, Troian, Seliște, Sărata Nouă, Romanovca. Hidronimul este explicat, de obicei, prin adj. *sărat*, acest calificativ fiind atribuit apei, care însă, după părerea noastră, poate nici să nu fie sărată, ea având cu totul alte calități gustative: amăruie, sălcie. De fapt, aici adj. *sărat* redă o particularitate a solului și nu a apei – „teren bogat în săruri minerale solubile”, „teren sărătuos”. În locurile sărăturoase solul de suprafață, din cauza sărurilor minerale abundente, capătă culoarea albă, asemănătoare cu sarea obișnuită. De aici, prin comparație vizuală, locurile respective au fost denumite *Sărata*. Numele râului este foarte vechi, prima atestare documentară datând din anul 1406, când Alexandru și Ilieș voievozi „îl miluiește pe Vlad Dolhici cu... un loc pustiu peste Prut... deasupra Sărutei, spre a-i fi lui uric, cu tot venitul, și fiilor, nepoților și strănepoților lui, nestrămutat nici acum, nici în veci”. Denumirea râului apare menționată și în anii 1411, 1452, 1503, 1523, 1535, 1554, 1621. Pe teritoriul Basarabiei se întâlnesc mai multe ape curgătoare denumite *Sărata*, dintre care și râul Sărata, ce izvorăște la sud-vest de or. Căușeni și se varsă în lacul Sasâc (Cunduc) la sud-est de or. Tatarbunar (reg. Odesa, Ucraina).

Sărățica. Râu, afluent de stânga al râului Sărata, având confluența cu Sărata lângă satul Troian. Izvorăște la nord-est de satul Tomaiul Nou și ține direcția spre sud-vest până la localitatea Troian. Are lungimea de aproximativ 5 km. Cele mai mari înălțimi de relief ating cotele 200-230 m la izvoare și 100-150 m la vărsare. Traversează teritoriul localităților Tomaiul Nou, Sărățica Veche, Sărățica Nouă și Troian. În valea

râului se deschid câteva văi mai mici: Valea Cișmelei, Valea Sărățicăi Noi (cu ramificațiile Valea Viilor, Hârtopol), Valea Beștemacului, Hulubița. Denumirea *Sărățica* reprezintă diminutivul hidronimului *Sărata*, formație specifică afluenților de râuri. Documentar este cunoscută din sec. al XIX-lea.

Sârma. Râu, afluent de stânga al Prutului, lângă lacul Contâș. Izvorăște la nord de comuna Tomai, având direcția spre sud, apoi spre sud-vest și vest până la vărsarea sa în Prut. Are lungimea de 21 km. După acest râu a fost denumit satul Sârma, situat la gura văii râului. Hidronimul poate fi explicat prin cum. *sirma* „vale”, „pârâu”, „râu”. În regiunile asiatice, cu populații de limbi turcice, se întâlnesc numeroase râuri cu astfel de nume: *Sirma*, *Aba-Sirma*, *Cara Sirma*, *Iuret-Sirma*. Se cuvine amintit că pe teritoriul dintre Prut și Nistru cumanii au locuit un timp la sfârșitul sec. al XI-lea, ulterior ei fiind asimilați de românii băștinași. De pe urma cumanilor ne-au rămas și alte nume de râuri: *Căinar*, *Călmățui*, *Ciuhur*, *Ciuluc*, *Ialpus*. Pe o hartă din 1770 valea râului apare cu două denumiri: *Syrma* și *Strymba*.

Tigheci. Râu, afluent de stânga al Prutului. Izvorăște la nord de satul Băiuș, traversează spre sud-vest zona naturală Colinele Tigheciului și se varsă în Prut la vest de satele Cania și Epurenii. Are lungimea de aproximativ 30 km. Acumulează apele râulețelor de pe mai multe văi: Vale Băiușului, Adâncă, Valea Harbuzăriei, Găuzoiaia, Găunoasa. Cotele celor mai mari înălțimi din preajma râului: 200-240 m pe cursul superior, 150-180 m pe cursul mediu și 80-100 m pe cursul inferior. Străbate teritoriul localităților Băiuș, Iargara, Tigheci, Cuporani, Pleșeni, Hănăsenii Vechi, Tătărășeni, Porumbești, Cantemir, Cania și Epurenii. Este frecvent atestat în documentele vechi din sec. XV-XVI (anii 1436, 1441, 1452, 1473, 1508, 1547 ș.a.). Hidronimul este considerat de origine cumană.

Ținutul Hotărniceni. Toponim istoric, existent în sec. XVII-XIX. Inițial denumea o zonă de hotar între hoardele tătarilor nogaici din Bugeac și teritoriul de sud al ținuturilor Lăpușna și Orhei. Hotarul acestei zone a fost trasat de-a curmezișul interfluvului pruto-nistrean, mai la sud de Valul lui Traian de Sus, începând de la Prut până la râul Bâc, având lățimea de 2 ceasuri și jumătate (aproximativ 9 km) și lungimea de 16 ceasuri (circa 96 km). „Condica Liuzilor” din 1803 include în acest spațiu satele Mingir, Ceadâr, Orac, Covurului. „Recensământul populației” din 1817 le arată printre acestea și pe Caracui, Tomai, Sărățica, Sarâmurza, Gura Galbenei, Ialpusel, Geamăna, Gangura, Luțeni, Cărbuna, Gradiște ș.a., în total 19 sate.

Valurile lui Traian. Valuri de pământ defensive, denumite popular *Troiene*. Valul lui Traian de Sus ncepe de la Prut, mai la sud de or. Leova, trece pe lângă satele Sărata Nouă, Cupcui, Cazangic, Seliște, Troian, Sărățica Nouă, Maximeni, continuând această rectilinie pe teritoriul raioanelor Cimișlia și Căușeni, până la Nistru, lângă satele Chițcani și Copanca. Avea lungimea de aproximativ 110 km și înălțimea de 3-4 m, însoțit dinspre nord de un șanț adânc de 2-3 m. Anticul val a fost construit prin sec. III-IV d. Hr., fiind atribuit împăratului roman Traian, care, încă în timpul domniei sale (anii 98-117), poruncise să fie înălțate aceste valuri. Mărețele valuri aveau menirea de a apăra fostul Imperiu Roman împotriva invaziilor triburilor barbare asiatice, care se întetiseră și deveniseră foarte periculoase. În sudul Basarabiei, mai la nord de Dunăre, se află *Valul lui Traian de Jos*, val, construit în aceeași perioadă, cunoscut astăzi cu aceeași denumire populară *Troian*. Toponimul *Troian* provine din apelativul regional *troian* care, pe lângă semnificația sa obișnuită, mai bine cunoscută astăzi – “cantitate mare de zăpadă, adusă de vânt și așezată în formă de valuri” – mai are și sensul de

“întăritură străveche, constând dintr-un val lung de pământ, cu șanț de apărare”. De alt fel, nu numai valul în cauză este atribuit romanilor, în special împăratului Traian, ci și termenul *troian* e pus în legătură cu numele lui *Traian*, în limba noastră fiind preluat din slava veche: rom. *troian* < v. sl. *троянь* < *Traianus*.

Toponima istorică minoră

Particularitățile fizico-geografice și naturale ale regiunii și-au găsit reflectare în diferite categorii de nume topice minore de mare vechime:

1. Hidronime: *Anaforul*, s. Tochile-Răducani (*anafor* „vârtej de apă într-un râu”); *Balhui*, s. Brânza (*balhui* / *bahlui* „baltă noroioasă”; „mlaștină, mocirlă”); *Barcul cu Flori*, s. Pașcani (*barc* „lac mic”, „baltă”); *Bătcăria*, s. Văleni (*bătcărie* „lacul bătcilor”, *batcă* „pelican”); *Budăiul*, s. Orac (*budăi* „sursă de apă captată; cișmea”, „fântâniță”, „izvor”); *Bulboana*, s. Troian (*bulboană* „băltoacă”, „loc adânc într-o apă curgătoare”); *Gârla*, s. Cazangic (*gârlă* „apă curgătoare; râuleț”); *Lacul Mare*, s. Tigheci, toponimul referindu-se la dimensiunea de suprafață a obiectului topografic; *Râmnicul*, s. Sărata-Răzeși (*râmnic* „lac sau baltă cu pește”, „iaz amenajat pentru creșterea peștelui”);

2. Oronime: *Arcaciul*, s. Slobozia Mare (*arcaci* „ramificație a unei văi”); *Căușul*, s. Sărata-Răzeși (*căuș* „depresiune de formă circulară; hârtop”); *Cârjoaia*, s. Sărata-Răzeși (*cârjoi*, femin. *cârjoaie* „obiect topografic (în special vale, râu) cu cotituri, încovoiat”); *Costișa*, s. Ceadâr (*costișă* „mică coastă de deal”, „povârniș de deal”); *Fundoaia*, s. Andrușul de Sus (*fundoaie* „terminația superioară a unei văi”); *Fundătura*, s. Tigheci (*fundătură* „extremitatea superioară a unei văi”); *Grindul*, s. Tomai (*grind* „deal de formă alungită între două văi”); *Gropana*, s. Giurgiuilești (*gropană* „depresiune de teren”, „vale adâncă”, „râpă”); *Matca*, s. Roșu (*matcă* „partea cea mai de jos a unei văi”); *Mogâldețele*, s. Slobozia Mare (*mogâldeată* „mică ridicătură de teren”, „moviliță”, „mușuroi”); *Pohârnișurile*, s. Văleni (*pohârniș* „versant al unui deal mare”); *Ponoarele*, s. Tomai (*ponor* „teren accidentat prin alunecarea straturilor de suprafață ale solului”); *Ruptura*, s. Văleni (*ruptură* „loc unde un deal s-a surpat”, „râpă săpată de apele din ploii”); *Tăpceanul*, s. Tigheci (*tăpcean* „loc neted pe coasta unui deal”);

3. Floronimice: *Bozăria*, s. Lărguța (*bozărie* „desiș de boz”, „loc cu multe tufe de boz”); *Chirăul*, s. Tomai (*chirău*, augmentativ al lui *chir* „plantă din familia gramineelor, cu tulpina rigidă și aspră și cu spice lungi; costei, sad, țapoșică”); *Curcubețica*, s. Chioselia (*curcubețică* „plantă minoră din familia curcubetelor, cu fructe mici rotunde ce au un miros specific”); *Foltanele*, s. Crihana Veche (*foltan* „desiș de stof și papură”, „stufărie”); *Frunzariu*, s. Colibași (*frunzar* „desiș de copăcei, tufăriș”, „pădurice”); *Ghindariul*, s. Ceadâr (*ghindar* „pădurice de stejar, stejăriș”); *Pelinița*, s. Orac (*peliniță* „plantă erbacee, înrudită cu pelinul”); *Rădiacul*, s. Cupcui (*rădiac*, diminutiv al entopicului *rădi* (lit. *rediu*) „pădure rară”, „pădurice”); *Sădăria*, s. Chioselia (*sădărie* „loc năpădit de sad, de țapoșică, chrău, costei”, „paragină”); *Scunchia*, s. Tomai (*scumpie*, reg. *scunchie* „arbore cu flori verzi-gălbui, ale cărui coajă și frunze se folosesc în vopsitorie și tăbăcărie”); *Tăulaua*, s. Orac (*tăula* „salcie de luncă”); *Teișul*, s. Covurlui (*teiș* „pădure de tei”); *Trifoiștea*, s. Haragâș (*trifoiște* „teren cultivat cu trifoi”);

4. Zoonimice: *Bătlănița*, s. Gotești (*bătlan* „pasăre mare de baltă, cu gâtul și picioarele lungi”); *Bursucăria*, s. Sărata Nouă (*bursucărie* „loc cu multe vizuini de bursuci”); *Căprăria*, s. Mingir (*căprărie*, locul unei vechi crescătorii de căprioare);

Ciorăria, s. Slobozia Mare (*ciorărie* „habitatul ciorilor”, „valea ciorilor”); *Hulpăria*, s. Orac (*hulpărie*, lit. *vulpărie* „loc cu multe vizuini de vulpi”); *Iepurăria*, s. Sărata Nouă (*iepurărie*, locul unei vechi crescătorii de iepuri); *La Hultani*, s. Mingir (*hultan*, lit. *vultan* „vultur”); *Lupăria*, s. Ceadâr (*lupărie* „habitatul lupilor”).

După cum se poate observa, majoritatea toponimelor istorice reprezintă la origine formațiuni onimice românești, fapt ce servește drept dovadă a caracterului etnic românesc al populației din regiune. Ca bază de formare a denumirilor menționate au servit mijloacele lexicale și derivaționale specifice limbii române. Cele mai vechi nume topice din zonă sunt hidronimele majore, fondul toponimic principal datând din perioada medievală a istorie provinciei Basarabia.

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română, *Documente privind istoria României. A. Moldova*. București, vol. I, 1954
- Academia Română, *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, veac. XIV-XV*. București, vol. I, 1975.
- Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, *Moldova în epoca feudalismului*. Chișinău, vol. I, 1961 și urm.
- Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*. Chișinău, Editura Hyperion, 1992.
- Egunov, A.N., *Bessarabskaia gubernaiia v 1870-1875 i 1878 gg. Perecen naselionnâh mest*. Chișinău, 1879.
- Eremia, Anatol, *L'hydronymie du bassin hydrographique du Prut. Les affluents gauches de la rivière*, în „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie” (SCOL), Craiova, Editura Sitech, 2014, nr. 1-2, p.64-73.
- Hâncu, Ion, *Vetrele strămoșești din Republica Moldova*, Chișinău, Editura Știința, 2003.
- Nastase, Gheorghe, *Hotarul lui Halil pașa și „cele 2 ceasuri”*, București, Buletinul Societății Regale Române de Geografie, 1933.
- Râmbu, Nicolae, *Geografia fizică a Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Litera, 2001.
- Rospis zemlevladienia i soslovnogo stroia naselenia Bessarabii po dannâm perepisi 1817 goda*, în „Trudî ucenoi arhivnoi komisii”, Chișinău, vol. III, 1907, p. 191-202.